

Bloei en ondergang van het AKVS 1914-1935. Een kritische reflectie op het werk van Louis Vos. Eindpunt of nieuw begin ? (2)*

R. VAN LANDSCHOOT

Eerst legt de christen-democratische volksvertegenwoordiger het organisatieschema van het A.K.V.S. uit en hij vermeldt een aantal tijdschriften, echter niet de *Vlagge*. Hij wil geen uitgebreide historische nota aan de Waalse lezers opdringen : „je me bornerai”, zo schrijft hij, „à citer simplement, à titre d'exemple, les noms principaux”. Niet bij Gezelle, die hij ook niet vermeldt, maar bij Hugo Verriest is de Vlaamse studentenbeweging begonnen : „homme de culture supérieure, forma toute une élite de jeunes gens, dont le plus connu fut Albrecht Rodenbach, un barde de génie et un organisateur de talent”. Dichterbij spreekt hij over dokter Laporta, „en quelque sorte le père spirituel du mouvement flamand”, en Firmin Deprez, „tombé au champs d'honneur” (maar geen verwijzing naar de Frontbeweging). Dan komt hij aan de levenden. Rubbens wil slechts twee namen op voet van gelijkheid naar voren schuiven : „celui de notre grand poète l'abbé Cyriel Verschaeve... et de notre grand orateur et leader politique, Frans Van Cauwelaert”. Hoe kan hij ooit geloofd hebben dat de groep die bij de *Revue Catholique* thuishoorde, deze twee figuren zou aanvaarden om het A.K.V.S. als het ware te patroneren in deze Vlaams-Waalse dialoog ? Zeker het nationalisme en de eis tot zelfbestuur van Verschaeve waren voor hen onaanvaardbaar en zijn literaire produktie over de taalgrens zo goed als onbekend. Verschaeve was een auteur „dont les œuvres sont mieux connues en France qu'en la partie française de la Belgique”³¹. En Van Cauwelaert was voor abbé Vanden Hout volstrekt onaanvaardbaar als christen-democratisch leider, precies om zijn vlaamsgezindheid. De kortsluiting was dus van tevoren al ingebouwd. Aan het einde van zijn betoog trapt Rubbens evenwel twee open deuren in : „Il ne se trouve plus en Flandre que très peu d'éducateurs qui oseraient méconnaître les droits et le rôle de notre langue maternelle comme langue véhiculaire de l'enseignement”. Hier stapt de nochtans intelligente Rubbens in de simplificatie door Vanden Hout in hetzelfde nummer aange-

* Zie Wetenschappelijke Tijdingen 42 (1983), 115-128.

31. Rubbens doelt hier op de Franse auteurs Louis Gillet en Maurice Barrès en *Le Correspondant* van 10 juni 1920. Zie J. M. GANTOIS, *Verschaeve en Barrès. De tussenkomst van Louis Gillet*, in *De Zuidelijke Nederlanden*, Wilrijk, 1967, 416-439.

geven : „La question flamande, qui n'est concrètement qu'une question linguistique, est, en soi, fort simple". De tweede open deur is de zgn. aversie van de Vlaamse studerende jeugd voor het politieke bedrijf. Die aversie, getuige de vele teksten van Louis Picard en Jacques Leclercq in de *Revue Catholique*, was aan de overzijde van de taalgrens even groot. De schuchtere dialoog die aangevat was op 3 maart, liep vast op 12 mei : het zwakke kind bleek niet levensvatbaar.

In de hogere regionen lag de situatie niet beter. Met onverbeterlijke koppigheid bleef de kardinaal allerlei organisatiemodellen voor de studerende jeugd bedenken. Het laatste was de omvorming van het A.C.J.B. — dat al een eigen Waalse verwerking was van het Frans A.C.J.F. van vóór de eerste wereldoorlog — tot een specifieke, nieuwmodische K.A.-jeugdbeweging in de stijl van paus Pius XI. Naar aanleiding van de Waalse landdag van het A.C.J.B. te Gembloers op 17 september 1922 schrijft J. Schyrgens in de *Revue Catholique* over de slottoespraak van kardinaal Mercier : „... Une superbe peroraison, toute chargée de tendresse, devait enlever l'auditoire : l'Armée de la jeunesse a deux ailes : l'une, la vôtre, veut donner la Wallonie au Christ, l'autre, les Flandres au Christ. Qu'il se lève le jour, avant que je disparasse, où, entouré de tout l'épiscopat, il me sera donné, en consacrant la Basilique nationale, de donner au Christ la Belgique tout entière et pour toujours ! Je vous fixe rendez-vous à tous sur le plateau de Koeckelberg d'ici trois ans" ³².

Deze Belgisch-nationale droom van Mercier was in Vlaanderen niet te verteren, precies omwille van de relatief grote nationalistische kern van de Vlaamse studerende jeugd. Alle elementen voor een dramatische ontwikkeling waren reeds in 1922 aanwezig. Katholieke leiders als Aloïs Van de Vyvere hadden reeds in 1920 het A.K.V.S. afgeschreven. Uit de studie van Vos blijkt ten overvloede de ontwijkende, bevreesde en bezwerende houding van Van Cauwelaert (I, 114, 223, 226, 227). Edmond Rubbens putte zich uit in alle mogelijke dialoogbochten. Alleen de nationalisten bleven bij hun onverbidde vast programma. Het gezag van Verschaeve was in die zomer onaantastbaar. Men mag daarbij niet vergeten dat hij onverdroten de „afkerigheid van het bestaande Belgische bestel" (II, 77) had gepredikt, maar dat deed (vooralsnog) niets van zijn aureool af. Van dat tijdstip af is het in dalende lijn gegaan, d.w.z. meer en meer binnen de nationalistische kring tot orakel verheven. Nog éénmaal zou de morele autoriteit van de kapelaan van Alveringem fel opflakkeren : tijdens de tweede fase van de Leuvense crisis (het bekende anonieme opstel van januari 1925).

Wanneer in april 1923 Mgr. Waffelaert de A.K.V.S.-landdag in Brugge verhindert (I, 207 ; II, 24), is, zeker in zijn eigen bisdom, de eindfase reeds ingezet. Het waren trouwens Westvlamingen, en als priesters rechtstreekse

32. *Revue Catholique des Idées et des Faits*, II, nr. 2, 7 april 1922, 6-8.

onderdanen van de bisschop, die de nationalistische endoctrinatie onomkeerbaar maakten: Odiel Spruytte³³ en Leo Dumoulin. De leiders van het A.K.V.S. zelf, Antoon Ampe, Berten Catry en Tony Herbert bezegelden dit proces, dat door Vos in een uitstekende synthese samengevat wordt. Eén citaat om dit treffend te illustreren: „De operatie om het katholiek Vlaams-nationalisme als enig leidend beginsel voor A.K.V.S. te doen aanvaarden, was een initiatief van het A.K.V.S. zelf. Ze begon in de zomer van 1923 en werd een jaar later bekroond met een officieel Vlaams-nationalistische beginselverklaring”. (II, 24). Dat valt samen met een hardnekkige campagne van abbé Vanden Hout in de *Revue Catholique* (en in ruime mate gevolgd door de redactie van de *Documentation Catholique*), die te pas en te onpas verklaart dat de eerstvolgende kerkelijke veroordeling de veroordeling van het nationalisme zou worden, met name van de *Action Française*. Colle profiteerde van deze knap geschreven invectieven om de eventuele veroordeling om te buigen naar het Vlaams nationalisme en het A.K.V.S. Men kan inderdaad gewagen van de „onwil van het franstalig establishment” (II, 49). Het isolement is in 1924 al dreigend (II, 54, 73). „We mogen besluiten dat het jaar 1924-25 een keerpunt was in de A.K.V.S.-geschiedenis (II, 95). Maar de geschiedenis van het A.K.V.S. is niet alleen een geschiedenis van de veroordeling van zijn nationalisme, maar ook van een permanente confrontatie en interpenetratie van de K.A.-gedachte. In de tweede bijdrage zullen we de interactie van deze twee grote stromingen nagaan en een kritisch onderzoek instellen naar de afwikkelingsfase van deze in Vlaanderen unieke en dramatische aangelegenheid.

II. Tussen nationalisme en katholieke actie. De slechte aanloop

Een jaar nadat zijn boek verschenen was, heeft Louis Vos zijn ideeën over de onafwendbaarheid van de ondergang van het AKVS nog maar eens — en helderder door zijn beknoptheid — geformuleerd¹. Drie factoren hebben in dit proces een rol gespeeld. Als eerste wordt opgegeven het „functieverlies als gevolg van een toenemende politisering”. Het AKVS evolueerde van een Vlaams-nationalisme naar een extreem anti-belgicisme. Bij herhaling noemt Vos dit de *ideologische* evolutie (zo b.v. II, 49). Bij de interpretatie van de-

33. *Revue Catholique des Idées et des Faits*, II, nr. 26, 22 september 1922, J. SCHYRGENS, *Chronique des idées. La journée de Gembloux*.

1. L. VOS, *De geschiedschrijving en de geschiedenis van het A.K.V.S.*, in: *AKVS Schriften*, nr. 7, november 1983, 45-53.

ze verschuiving wil zijn tegenspeler Jan Brans hem vangen en vastnagelen op „ideologische bevangenheid”, ja zelfs „fundamentele partijdigheid”². Het misverstand blijft derhalve met de grootste hardnekkigheid springlevend. Dit misverstand is terug te voeren tot het niet te loochenen verschil in interpretatie van Rodenbachs betekenis in de herdenkingen van 1909 en 1919. Nauwelijks een decennium ligt daartussen, maar welk decennium! De wereldoorlog, de IJzertragedie, het activisme en de grote politieke verdeeldheid die daardoor was ontstaan, lagen daartussen. De Rodenbach zoals Cyriel Verschaeve hem op 14 september 1919 aan het AKVS voorstelde, werd scherper toegespitst op de in de kern aanwezige anti-Belgische idee. Het had meer te maken met de eigen innerlijke en politieke ontwikkeling bij Verschaeve en zijn tijdgenoten en het gaf aanleiding tot een expliciet nationalistische en geactualiseerde belijdenis. Terecht stelt Lieve Gevers — in dit debat — dat dergelijke begrijpelijke en niet weg te dringen explicitering te maken heeft met „legitimering voor de eigen anti-Belgische opstelling”³. Het AKVS heeft zich in deze explicitering in het eerste naoorlogse decennium zowel passief als actief gedragen. Het heeft zich in dit hadere nationalisme herkend en is meegegaan op een bredere stroming die in Vlaanderen aanwezig was. Het heeft, op cruciale ogenblikken, bewust en met moed gekozen voor de politieke consequenties. Maar het stond niet aan de winnende kant.

Terecht wijst Vos op een tweede factor: „het optreden van de kerkelijke overheid”. Dit optreden valt niet los te maken van het religieus-politieke beleid waartoe de hiërarchie — hier én elders — zich geroepen voelde, maar het loont de moeite dit kerkelijk optreden nader te bekijken. Vos maakt onderscheid tussen een oude en een nieuwe bekommernis. De bisschoppen hadden in het algemeen geen begrip voor „autonome” bewegingen: daar was „in het strak hiërarchisch opvoedingssysteem niet zoveel plaats”. Er bestonden ecclesiologische en pedagogische bezwaren tegen wat als nieuwlichterij of opstandigheid werd aangevoeld. Het AKVS is zeker niet het enige „slachtoffer” van deze aan traditie gebonden vasthoudendheid. Voor de hand liggend immers is de veroordeling in 1910 van de Franse jongerenbeweging *Le Sillon* door paus Pius X, op instigatie van niet onbelangrijke Franse bisschoppen⁴. Behalve deze oude bekommernis had het episcopaat ook een nieuwe: de organisatievorm van de Katholieke Actie. Hoe zag het episcopaat de integratie van bestaande jongerenbewegingen — o.m. het

2. J. BRANS, *Neque ira, neque gratia*, in: *AKVS Schriften*, nr. 7, november 1983, 7-33. De citaten op 8, 12.

3. L. GEVERS, *Rodenbach en België*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, XLII, nr. 3, september 1983, 129.

4. E. POULAT, *Eglise contre bourgeoisie. Introduction au devenir du catholicisme actuel*, Casterman, Doornik, 1977, 176. De uitspraak wordt gerelativeerd door P. DROULERS in zijn recensie in *Archivum Historiae Pontificiae*, XVI, 1978, 424-425.

AKVS — in dit nieuwe patroon? En dieper gravend stellen we de vraag, hoe het zich christelijk denominierend nationalisme zich verhoudt tot de katholieke actie van de jaren twintig. We onderschrijven de conclusie van Vos: „Het samengaan van een anti-Vlaams-nationalistische repressie en de kanalisering naar de Katholieke Actie had de ondergang van het A.K.V.S. tot gevolg”. Alleen, we willen dit proces nauwkeuriger toetsen aan een onderzoek naar een aantal bronnen over de ontstaansgeschiedenis, de „schaduw van de Katholieke Actie” (II, 145 e.v.).

Tenslotte duidt Vos als derde en laatste factor aan: het verdwijnen van de „vrije jeugdbewegingen”, een „fenomeen dat zich in de jaren dertig overal in Europa afspeelde”. We zullen het in deze bijdrage daar niet over hebben. De verstrengeling van allerlei katholieke initiatieven, de verschuiving van de spiritualiteit, het anders wordend kerkbegrip in de jaren twintig zijn van een andere orde dan de crisis van de jaren dertig. „Gezien de onafwendbaarheid van elk van de drie factoren”, zo besluit Vos in zijn reeds geciteerd artikel, „waarbij het optreden van de Kerk natuurlijk de meest doorslaggevende factor is, lijkt me de uiteindelijke ondergang van het A.K.V.S. onafwendbaar te zijn geweest”⁵.

1. De begrensde mogelijkheden van een katholiek nationalisme

De Franse integralistische benedictijnermonnik dom Besse schreef in *L'Univers* van 19 januari 1919: „... le nationalisme a besoin, pour être dans la plaine vérité et pour assurer l'ordre des idées et des actes, du concours que lui donne seul le catholicisme avec ses dogmes”⁶. Nog sterker drukt René Johannet het in diezelfde dagen uit: „... inséparable comme elle l'est de la religion, la nationalité, le fait nationalitaire tombent du même coup, et au moins par un certain biais, sous la juridiction de la pensée religieuse, et notamment de la philosophie thomiste”⁷. Deze citaten staan niet op zichzelf, ze maken deel uit van een overvloedige sterrenregen die over het katholieke denken van die dagen neerkomt. In Vlaanderen kon de leuze AVV-VVK in deze integralistische, laat-ultramontaanse identificatie tussen nationaliteit en religie ook zo begrepen worden. Velen voelden en spraken zich uit voor een intrinsieke band tussen het religieuze en het nationale. Dat had Mercier toch

5. L. VOS, *a.w.*, 53, cursivering van ons.

6. *Le nationalisme et l'Eglise*, geciteerd in *Documentation Catholique* (verder DC), I, nr. 4, 1 maart 1919, 125.

7. *La religion et le principe des nationalités*, in: DC, I, nr. 6, 15 maart 1919, 164; van dezelfde auteur: *Progrès et nationalités*, in: *Revue Catholique des Idées et des Faits* (verder RCIF), I, nr. 9, 20 mei 1921, 3: „... entre toutes, l'idée de nationalité semble résistante et dominante”.

ook gedaan, reeds in zijn herderlijke brief van 6 januari 1910, uitgaande van een uitdrukkelijk citaat uit Thomas van Aquino. Zijn nationaal patriotisme kreeg gestalte in de Belgische unitaire staat⁸. Veel Vlaamse katholieken, ouderen en jongeren, volgden dezelfde thomistische redenering ten opzichte van het volkse. Een Belgisch (staats)nationalisme stond al lang tegenover een Vlaams (volks)nationalisme. Allebei traden ze versterkt uit de oorlogsjaren.

Nochtans bestond er enige aarzeling bij de hogere kerkelijke leiding en het Vaticaan ten aanzien van het nationalisme⁹. De argwaan tegen de stijgende invloed van Charles Maurras was merkbaar en zou zich in 1926-1927 ontladen¹⁰. Vooral het turbulente nationalisme van de Brusselse Franstaligen werkte zich in de kijker, in die mate dat het Franse, strijdend katholieke blad *La Croix* op 23 januari 1919 meende te moeten waarschuwen¹¹. Toch kreeg dit Franstalige nationalisme een vurige verdediger in de persoon van abbé Gabriël Vanden Hout, een protégé van kardinaal Mercier. Vanden Hout stichtte op 25 maart 1921 de *Revue Catholique des Idées et des Faits*. Vos komt tweemaal dicht in de buurt van de *Revue*: eenmaal in de reeds geciteerde polemiek (april-mei 1922) tussen Luc Hommel van het A.C.J.B. en Edmond Rubbens (I, 256) en andermaal in april 1924 naar aanleiding van het incident Vallaeys-Colback. Vanden Hout is iemand „die meestal een begrijpende houding aannam tegenover Vlaamse taaleisen” (II, 54) en pas nu, in april 1924, tot zijn spijt moet vaststellen dat „krankzinnigheden en dwaasheden van het Vlaams nationalisme” zo ver geleid hebben. Dat is niet geheel juist. Een nader onderzoek van het tijdschrift en voornamelijk van de editoriaalen (die alle van de hand van Vanden Hout waren) toont aan dat vanaf het eerste nummer van 25 maart 1921 een onverzoenlijke houding werd aangenomen. Het blad richtte zich tegen het Vlaamse nationalisme, tegen de Leuvense studenten en tegen de jongeren in het AKVS en de Vlaamse Meisjesbeweging, terwijl het zich in alle bochten kronkelde om zich tertzelfdertijd een vaag maurrassisme aan te meten. In het nummer van 8 april 1921 liet de hoofdredacteur in zijn kaarten kijken. „Les passions nationalistes tendent partout à faire passer les préoccupations raciques et linguistiques au premier plan... Cette hypertrophie presque générale du sentiment nationaliste dans le monde, constitue pourtant un grand danger pour l’Eglise et pourrait en espèce nuire sérieusement au catholicisme en Flandre”¹². Volgen we even verder Vanden Hout op zijn ultramontaanse kruistocht.

8. K. VAN ISACKER, *Herderlijke brieven over politiek*, Antwerpen, 1969, nr. 34, 84-87.

9. Chr. ALIX, *Le Saint-Siège et les nationalismes en Europe 1870-1960*, Sirey, Paris, 1962.

10. E. DEFOORT, *Charles Maurras en de Action Française in België*, Orion, Brugge, 1978.

11. Onder de titel: *Une mentalité nouvelle chez certains catholiques*, gecit. in *DC*, I, nr. 4, 1 maart 1919, 125.

12. Onder de titel: *L’Université flamande*, in: *RCIF*, I, nr. 3, 8 april 1921, 3-a.

Voor hem zijn politiek en religie volstrekt niet te scheiden. „La politique religieuse doit dominer et dominera toujours la politique tout court, parce que la religion aura toujours une portée politique”. En met graagte verwijst hij naar de Brugse bisschop Waffelaert, die volgens hem helemaal zijn opvattingen deelt¹³.

Niet zonder angst keken deze Franstaligen uit naar de evolutie van de Duitse studerende jeugd; ze was volgens hen door en door getekend door het nationalisme¹⁴ en de Vlaamse studerende jeugd was snel bezig haar voorbeeld te volgen. Deze ontwikkeling verdroot abbé Vanden Hout ten zeerste; ze leek niet tegen te houden¹⁵. Dit Vlaamse nationalisme verbrak de juiste hiërarchie van de waarden en erkende de primauteit van de religie boven de politiek niet. Kortom, we hebben hier reeds in een notedop de moraaltheologische redenering die in de bisschoppelijke documenten van 1925-1927 zal opduiken. Vanden Hout was zo zeker van zijn stuk dat het door hem gedoodverfde Vlaamse nationalisme intrinsiek slechter was dan het Franstalige of Waalse nationalisme, dat hij op 7 april 1922 schrijft: „le nationalisme des fransquillons anti-flamand, est donc incontestablement moins dangereux”. Het Vlaanderen dat voortdurend zichzelf tot martelaar verheft, wel „qu'elle respecte l'échelle des valeurs”¹⁶! Hij spitte zijn gedachtengang nog maar eens toe naar aanleiding van het bezoek en de voordracht van Charles Maurras te Brussel op 29 mei 1922. Kort daarop beweerde hij: „si les catholiques nationalistes français sont les plus intransigeants des catholiques de France, les catholiques nationalistes belges (de Franstaligen) sont les moins intransigeants”. De *Revue* begon meteen een uitgebreide reeks artikelen over Maurras¹⁷. Voor Vanden Hout (en zijn beschermheer Mercier) is het duidelijk: „La jeunesse catholique flamande est nationaliste jusque dans ses fibres les plus intimes”¹⁸. De Franse Maurrassianen zijn meestal intransigente katholieken, maar dat mag nog. De Waalse en Brusselse jongeren hebben in eerste instantie een defensieve reflex; alleen de Vlaamse studenten zitten

13. Onder de titel: *La séparation néfaste*, in: *RCIF*, I, nr. 7, 6 mei 1921, 3. Over Waffelaert, zie I, nr. 3, 8 april 1921, 3 en nr. 16, 8 juli 1921, 3.

14. Onder de titel: *Allemagne. Les deux courants de la jeunesse intellectuelle*, in: *RCIF*, I, nr. 50, 3 maart 1922, 20: „la discussion avec le nationalisme est fort vive dans les corporations catholiques”. Zie ook II, nr. 19, 4 augustus 1922: *Allemagne. Le monde des étudiants*. Bevestiging bij Max PRIBILLA, in: *Stimmen der Zeit* (verder *SZ*), CII, nr. 4, januari 1922, 254: „Es geht durch unsere Jugend, nicht nur durch die studierende, ein warmer nationaler Zug”.

15. „... la Patrie, la Race, la Culture, la Langue, au dessus de tout... l'hypernationalisme n'en est pas à ses derniers méfaits”. *RCIF*, I, nr. 51, 10 maart 1922, 3.

16. Onder de titel: *La barrière linguistique*, *RCIF*, II, nr. 2, 7 april 1922, 5.

17. Onder de titel: *L'Action Française en Belgique*, *RCIF*, II, nr. 13, 23 juni 1922, 5-6. Cf. de reeks van V. HONNAY, *L'Oeuvre de Charles Maurras et l'orthodoxie catholique*, begonnen in datzelfde nummer en met onderbrekingen voortgezet tot III, nr. 5, 27 april 1923.

18. Onder de titel: *Le nationalisme flamand*, *RCIF*, II, nr. 25, 15 september 1922, 5.

volstrekt, ten gronde fout. Misschien zijn deze irriterende en grootsprakerige beschuldigingen in Vlaanderen terzijde gelegd. Veel ernstiger klonk de waarschuwing van de Oostvlaamse priester Frans de Hovre, die het AKVS wel beter kende, in november 1922. In zijn blad *Vlaamsch Opvoedkundig Tijdschrift* duidde hij met precisie de grenzen aan van het nationalisme binnen het geheel van een katholieke pedagogiek¹⁹. Het AKVS ging daaraan voorbij. De Hovre, die droomde van een jeugdbewegingspedagogiek die op een gezond-natuurlijke basis de Vlaamse en christelijke componenten versmolt, werd radicaal afgewezen op de landdag van Mechelen in augustus 1920 (I, 247). Spijtig. Dàar is voor het AKVS een kans verloren gegaan tot dialoog met een aantal nieuwe inzichten over katholieke jeugdbeweging. Pas met Ernest Vander Hallen zal het AKVS daaraan denken en werken.

Maar terug naar Gabriël Vanden Hout. Na lectuur van de *Revue Catholique* wordt het duidelijker wat Vos schrijft: Mercier sympathiseerde eerder met de conservatieve franskiljonse katholieken (I, 137). Deze sympathieën, ingebed in een verhevigd Belgisch nationaal sentiment, beletten de kerkvoogd de deur voor het AKVS echt te openen. Niet iedereen in Wallonië of Brussel was het eens met Vanden Hout. Zijn collega abbé Louis Picard, die we in ons verhaal nog zullen ontmoeten, waarschuwde dat voor een gezonde katholieke jongerenbeweging het beste nationalisme niet goed genoeg was²⁰. Hier lopen de wegen van Vanden Hout en Picard uit elkaar.

2. Jongeren tussen katholiek reveil en Katholieke Actie

Het begrip „Katholieke Actie” hing in de jaren 1919-1921, de laatste jaren van het pontificaat van Benedictus XV in de lucht. In de lente van 1920 had de Duitssprekende Zwitserse theoloog en bezieler van pastorale organisaties Robert Mäder het over het hedendaagseatholicisme en de katholieke actie²¹. Omtrent diezelfde tijd werd, in Franse vertaling, de herderlijke brief van kardinaal Boggiani, aartsbisschop van Genua, bekend: *L'Action Catholique. Sa nature et les conditions de son efficacité*²². We mogen veronder-

19. *Nationalisme en politisme als levensbeschouwing en opvoedingstheorie*, in: *Vlaamsch Opvoedkundig Tijdschrift* (verder VOT), IV, nr. 11, november 1922; zie nog *Kritiek van het Duitsch nationalisme en politisme*, VOT, VI, nr. 3, maart 1924, 335-360; nr. 4, april 1924, 404-409. Niet zonder reden gaf De Hovre ook een hoofdstuk van F. W. FOERSTER, *Nationale en bovernationale opvoeding*, in vertaling.

20. Onder de titel: *Catholicisme et nationalisme en Belgique*, in: *L'Effort*, 14 mei 1921, cit. in DC, III, nr. 109, 21-28 mei 1921, 565-566: „La plus parfaite des doctrines nationalistes ne peut nous suffire, à nous catholiques”.

21. R. MAEDER, *Le catholicisme contemporain. La situation actuelle, les devoirs qu'il impose. Pourquoi une Action Catholique?* in: DC, II, nr. 58, 13 maart 1920, 354-360.

22. In: DC, II, nr. 65, 1 mei 1920, 595-598.

stellen dat kardinaal Mercier, die als onvertogen intellectueel scherp toezag op de ideeënevolutie binnen en buiten de kerk, daar niet blind voor is geweest. In april-mei 1920 situeert zich bovendien de briefwisseling tussen het AKVS en de kardinaal (I, 139-142). Merkwaardig is daarom dat de voorwaarden die het aartsbisdom stelde tot toenadering, niets te maken hadden met een oproep tot offensiever en dynamischer christendom, maar met een nadrukkelijker beklemtonen van het patriottisme „en achterwege laten van al wat de Belgische eenheid zou kunnen schaden”. Deze politieke complicatie versperde dus van meet af aan de normale ingroei van het AKVS naar de katholieke actie-organisatie.

Zelfs de weg naar de Romeinse supervisie van het internationale katholieke jeugdwerk was reeds ingeslagen. De *Osservatore Romano* van 4 juni 1921 ge- waagde van een aanstaand internationaal congres, met goedkeuring van Benedictus XV²³. *Pax Romana*, een katholieke internationale studentenbewe- ging aan de universiteiten, hield zich in Freiburg im Breisgau op 19-21 juli met deze Romeinse idee bezig. Edmond Rubbens was er en schreef een ver- slag voor *Onze Jeugd*²⁴. Overigens was dit tijdschrift sinds januari 1920 ook te situeren in een beweging naar sterker katholiek reveil onder de jongeren (I, 125). Toen het congres van Rome voorbij was (20 september 1921), trok- ken de verslaggevers een drietal voor ons onderwerp belangrijke conclusies : 1. de verhouding tussen katholieke jongerenorganisaties en het nationalisme wordt in het algemeen als problematisch gezien ; 2. van Belgische zijde acht men abbé Louis Picard en zijn *Action Catholique de la Jeunesse Belge* de meest gezaghebbende deelnemer ; en tenslotte 3. het Vaticaan bleef voorals- nog gereserveerd tegenover de nieuwe internationale aanpak : ingewijden be- weerden dat dit het geval was precies omwille van het heersende nationa- lisme²⁵. Die aarzelingen werden in de kortste keren door de nieuwe paus Pi- us XI overwonnen. Nog als kardinaal Ratti had hij in het voorjaar van 1921 voor het aartsbisdom Milaan een afgewogen organisatieschema opgelegd²⁶. Reeds in november 1922 bestond er voor alle bisdommen in Italië een natio- nale organisatie voor de K.A.²⁷. Zij zou het prototype worden voor andere landen.

23. Onder de titel : *Fondation prochaine à Rome d'une union internationale de la jeunesse catholique*, cit. DC, III, nr. 113, 25 juni 1921, 688.

24. Onder de titel : *Naar de katholieke studentenorganisatie*, in : *Onze Jeugd* (verder OJ), II, nr. 7, september 1921, 246-254.

25. Onder de titel : *Le congrès international de la jeunesse catholique à Rome*, in : DC, III, nr. 130, 10 december 1921, 529-533.

26. Het betreft hier : *Lettre sur les règles à suivre dans l'Action Catholique* (wsch. februari 1921), in : DC, IV, nr. 141, 16 november 1921, 451-460.

27. H. JEDIN, *Handbuch der Kirchengeschichte*, dl. VII. *Die Weltkirche im 20. Jahrhundert*, Herder, Freiburg, 1979, 29.

Belangrijker nog dan dit nieuwe kerkelijke schema, was het reveil van de katholieke jongeren zelf. Het werd in Vlaanderen met volle kracht aangemoedigd door priester Theodoor van Tichelen, hoofdredacteur van *Ons Geloof*, zelf een goede bekende van Robrecht de Smet en Cyriel Verschaeve en van het AKVS. Van Tichelen koppelde dit reveil niet los van een meer zelfstandig lekenapostolaat. In juli 1920 pleitte Paul Halflants in dit tijdschrift voor grotere eenheid en samenwerking onder alle katholieke organisaties. „De leken zullen aldus deelsgewijze en inniger mede de herderlijke verantwoordelijkheid helpen dragen van hunne geestelijke overheid”²⁸. Het lijkt zo weggelopen uit een later document van Pius XI. Ook Edmond Rubbens drong door tot de kern van het lekenapostolaat in zijn klein werkje *Om de levensvraag*²⁹. Van dat alles wou men de studerende jeugd in Vlaanderen niet uitsluiten.

1920 is een sleuteljaar. Het is het jaar van „de nieuwe jeugd en de katholieke geest”. Het voorbeeld komt uit Duitsland, waar de katholieke studerende jongeren in de zomer van dat jaar volop keuze hebben tussen „Neudeutschland” en „Quickborn”³⁰. „Am Anfang war Dr. Romano Guardini” en Hermann Platz³¹ (een naam die later in *Jong Dietschland* opdook), zo lezen we bij de tijdgenoten. Eigenlijk is ook dat niet helemaal juist. Aan de doopvont stonden de benedictijnermonnik Ildefons von Herwegen, abt van Maria-Laach, en de Keulse kardinaal Adolf von Hartmann. Abt Herwegen had op 9 oktober 1919 in Aken de verbinding gelegd tussen nieuwe jeugdervaring, kerkbetrokkenheid en liturgische zin: *Die Erneuerung unseres religiösen Innenlebens aus dem Geist der Liturgie*³². Binnen een tijdspanne van enkele maanden ontplooidde zich een diepgaande beweging in Neudeutschland en Quickborn³³. Voornamelijk deze laatste kreeg grote weerklank. Er mag echter geen verwarring gesticht worden noch met de 19de-eeuwse

28. Onder de titel: *Bond voor katholiek apostolaat*, in: *Ons Geloof* (verder OG), V, nr. 7, juli 1920, 320-324, citaat op 323.

29. De Vlaamsche Boekhalle, Leuven, 1920. Aldus begreep het recensent J. PERQUY in OG, VI, nr. 10, oktober 1920, 428-429.

30. Zie *Hochland*, XVIII, nr. 1, oktober 1920, 120-121: *Neudeutschland. Verband katholischer Schüler höherer Lehranstalten*.

31. W. SPAEL, *Das katholische Deutschland im 20. Jahrhundert*, Würzburg, 1964, 217-218. Het betreft hier R. GUARDINI, *Neue Jugend und katholischer Geist*, Grünwald, Mainz, 1920 en H. PLATZ, *Der Willen der neuen Jugend*, in: *Hochland*, XVIII, nr. 3, december 1920, 355-357; nr. 8, mei 1921, 213-216; R. GUARDINI, *Die Sendung der katholische Jugend*, in: *Die Tat. Monatschrift für die Zukunft deutscher Kultur*, XIII, 1921, 3-18.

32. Verschenen in: *Alte Quellen neuer Kraft*, Düsseldorf, 1920. Cf. J. KRAMP, *Liturgie und religiöses Leben*, in: SZ, CVI, nr. 3-4, december 1923-januari 1924.

33. C. NOPPEL, *Die katholische Jungmännerbewegung*, in SZ, CII, nr. 3, december 1921, 161-174; St. von DUNIN-BURKOWSKI, *Unter der Burglinden im deutschen Quickborn*, in: SZ, CII, nr. 4, januari 1922, 256-268; M. PELIEGLER, *Die deutsche Jugendbewegung und der jung-katholische Geist*, Volksbundsverlag, Wenen, 1923 (zie SZ, CVII, nr. 3, juni 1924, 232).

Quickborn-beweging, waarover Lammert Buning en Ludo Simons uitvoerig bericht hebben³⁴, noch met een nieuwe Quickborn-beweging van 1904, die tijdens Wereldoorlog I en in het interbellum heel wat contacten had met Vlamingen, activisten en uitgewekenen in Duitsland³⁵. De Quickborn waarover hier sprake is, werd in 1909 in studentenkringen gesticht en kreeg tien jaar later „seine Eigenart... in der Verbindung von Jugendbewegung und Katholizismus... wirkte bahnbrechend und als Experimentierfeld für die gesamte katholische Jugendbewegung”³⁶. De bijdragen van Guardini van 1919 tot 1923 zijn beslissend geweest³⁷. Zij bevatten de specifieke jeugdbewegingstrek van autonomie en vrijheid, maar getemperd door deemoed en gehoorzaamheid. „Dem Selbständigkeitsdrang und Freiheitswillen gegenüber zeigte er den positiven Sinn des Gehorchens auf. Ausführungen, die auf Widerstand stiessen und eine Polemik auslösten”³⁸. Die polemiek had te maken met een voor het eerst zich voordoende tegenstelling tussen jeugdige autonomiestrevingen, gedrenkt in en gevoed door uitgesproken nationale, resp. nationalistische gevoelens, én de religieus-kerkelijke bevoogding. Tegenvoeter van Guardini was Albert Mirgeler, die de nationalistische strevingen niet wenste onder te schikken aan de kerkelijke leiding; die polemiek werd in het tijdschrift *Die Schildgenossen* uitgevochten³⁹. Guardini haalde het, doch de spanningen tussen latent nationalisme en religieus reveil hielden aan⁴⁰. Mirgeler bleef nationalist⁴¹.

Een vraag die hierbij aan de orde moet worden gesteld, betreft de invloed van deze Duitse katholieke jongerenbewegingen en met name van Guardini op het AKVS, waar „Quickborn als beweging in 1926 bekend werd door het artikel van Victor Leemans” (II, 302). Even voor deze passus poneert Vos

34. L. BUNING, *De Quickborn en Vlaanderen*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, XXXV, nr. 2, maart-april 1976, 81-102 en nr. 3, mei-juni 1976, 137-154; L. SIMONS, *Vlaamse en Nederduitse literatuur in de 19de eeuw. I. Van Verlooy tot Gezelle*, Koninklijke Vlaamse Academie, Gent, 1982, passim.

35. L. BUNING: „In oktober (1906) verscheen voor het eerst een ‘Heft’ van de *Mitteilungen aus dem Quickborn*”. Vooral sedert 1910 kwam Vlaanderen geregeld aan bod: 89, 90.

36. W. MOGGE, *Quickborn*, trefwoord in: *Lexikon für Theologie und Kirche*, VIII, 1963, 937. Louis Vos heeft vooral (II, 301-302) gebruik gemaakt van F. HENRICH, *Die Bünde katholischer Jugendbewegung*, München, 1968.

37. Zie H. MERCKER, *Bibliographie Romano Guardini*, F. Schöningh, Paderborn, 1978.

38. Zie *Die Schildgenossen*, november 1920. W. SPAEL, *a.w.*, 1964, 218-219.

39. R. GUARDINI, *Vom Sinne des Gehorchens*, in: *Die Schildgenossen*, I, 1920, 33-41, en *Gehorsam und Selbständigkeit*, in: I, 1920, 77-78. Mirgeler verzette zich uitdrukkelijk tegen de gehoorzaamheidsmystiek: W. SPAEL, *a.w.*, 1964, 219; zijn belangrijkste bijdrage luidde: *Jugendbewegung vor dem Ende? Eine Entscheidung vor Albert Mirgeler*, in: *Die Schildgenossen*, IV, 1923, 94-101.

40. Zie Ildefons von HERWEGEN, *Ueber Autorität und Freiheit in der heutigen Erziehung*, in: *Jugendführung*, XIII, 5/6 (Düsseldorf), 1926.

41. Zie zijn bijdrage *Verschaeves Erbschaft*, in: *Verschaeviana*, I, 1, 1970, 43-57.

dat de Vlaamse studentenbeweging „pas op het einde van de jaren twintig deze manifestatie van het jeugdgevoel uit Duitsland (bedoeld wordt hier het natuurgevoel uit de Wandervogelbeweging) [heeft] overgenomen, vooral onder impuls van Vander Hallen” (II, 301). Zeker is dat figuren als Leemans en Vander Hallen met stijgend succes de Duitse invloeden binnengebracht hebben, maar niet zij alleen, zeker vóór 1925. Het is nuttig een onderscheid te maken tussen het binnensijpelend ideeëngoed, wat reeds vanaf 1921 het geval was, en de overname van een aantal formele stijl- en bewegingselementen in de jaren 1926-1930.

Men kan rustig aannemen dat een aantal AKVS-jongeren en hun vrienden onder priesters en seminaristen zeer snel op dit aantrekkelijke Duitse voorbeeld gereageerd hebben. Het tijdschrift *Onze Jeugd* gaf reeds in oktober 1921 een uitvoerig gedocumenteerde informatie over de Quickbornbeweging⁴². Guardini was uitvoerig te gast in het *Vlaamsch Opvoedkundig Tijdschrift*, eveneens in februari 1923⁴⁴. Vanaf mei 1924 berichtte Victor Leemans herhaaldelijk over Quickborn in een aantal kortere bijdragen en recensies in *Ons Geloof*, op vraag van Theodoor van Tichelen, en in *Het Vlaamsche Land*, op vraag van Lodewijk Dosfel⁴⁵.

Overigens waren De Hovre en Decoene er als de kippen bij om in Vlaanderen het nieuwe ideeëngoed van Max Scheler, Wilhelm Foerster, Eduard Spranger e.a. omtrent jeugdbewegingspsychologie en -pedagogie aan te prijzen. Zij werden daarin gevolgd door diezelfde Victor Leemans⁴⁶. Wanneer in 1924 Ernest Vander Hallen *Neue Jugend und katholischer Geist* vertaalde (I, 305-306), dan moet dit eerder als een eindpunt beschouwd worden in een ontwikkeling die reeds in 1921 begonnen was.

Dit katholieke reveil werd door Guardini geduid als een „Erwachen der Kirche in den Seelen”. Dit gevleugelde woord⁴⁷ mag aan de aanvang staan van een nieuwe christelijke jongerenspiritualiteit, rijp voor de ontluikende katholieke actie. Aan dit soort diepgrondingswerk hebben van meet af aan een an-

42. H.C., *Een Duitse Katholieke Jeugdorganisatie: Quickborn*, in: *OJ*, II, nr. 8, oktober 1921, 292-294.

43. *Quickbornbeweging*, in: *Ter Waarheid*, III, nr. 2, februari 1923, 1-4.

44. *VOT*, V, nr. 2, februari 1923, 65-70, 70-88, 118-120. De citaten aldaar komen uit *Neue Jugend und katholischer Geist* (1920).

45. V. LEEMANS, in: *OG*, X, nr. 5, mei 1924, 237-238: *Bij de katholieke Duitse Jeugd*, in: *Het Vlaamsche Land*, VI, nr. 298, 13 december 1924, 796-797: IDEM, *Rond de Werkwoeke der Quickborn*, in: VII, nr. 17, 25 april 1925, 266-267.

46. Zie b.v. F. DE HOVRE, *Max Scheler en het kultuurideaal der jeugd*, in: *VOT*, V, nr. 3, maart 1923, 257-259; V. LEEMANS, *Een nieuw boek van Fr. W. Foerster over jeugdbeweging*, in: *OG*, IX, nr. 9, oktober 1923, 419; F. DE HOVRE, *F. W. Foerstes Jugendbewegung*, in: *VOT*, V, nr. 10, november 1923; IDEM, over *Stanislas von Dunin-Burkowski*, in: *VOT*, VI, nr. 4, april 1924; IDEM, over *Eduard Spranger*, in: *VOT*, VI, nr. 7, juli 1924; IDEM, over *Friedrich Foerster*, in: *VOT*, VI, nr. 10, oktober 1924.

47. *Hochland*, XIX, 1922, opgenomen in *Vom Sinn der Kirche*, Grünewald, Mainz, 1922.

tal Vlaamse theologen en pedagogen meegewerkt, auteurs die door vele AKVS-ers werden gekend, gelezen en gevolgd. Allereerst de veelzijdige Alberic Decoene⁴⁸, die in april 1921 een reeks artikelen introduceerde over kerkelijke opvoeding en die op de Vacantieleergangen in Leuven niet alleen was tussengekomen in het debat over de opvoedkundige rol van de studentenbeweging (bij het referaat van Edmond Rubbens, augustus 1922), maar op 23 augustus 1923 over kerkelijke pedagogiek sprak⁴⁹. Heel zeker bleef de kwestie van de gehoorzaamheid aan het hiërarchisch gezag nogal nadrukkelijk doorwerken, maar men poogde in guardiniaanse zin een soepeler gehoorzaamheidsmystiek op te bouwen, met zin voor authenticiteit. Zo Léonce Reypens⁵⁰. Even vanzelfsprekend bleef de devotie tot de paus⁵¹, zo die al niet groeide. Niet weinigen hielden een pleidooi voor meer waarachtigheid en natuurlijkheid in de christelijke opvoeding van de jeugd⁵².

Dit bredere gedachtegoed mag niet los gezien worden van wat er in het AKVS leefde en roerde. Het oversteeg het Vlaams-nationalisme, dat stoelde op een „niet orthodoxe gezagsopvatting” (II, 68), op een „natuurrechtelijke basis waarop ons nationalistisch streven berust” (II, 75). Zeker, deze laatste uitspraak komt van kapelaan Verschaeve. Zij wordt te gemakkelijk ingeperkt tot een louter nationalistische apologie tegen het optredend kerkelijk gezag, en aldus losgemaakt van een bredere religieus-spirituele context die in het begin van de jaren twintig i.v.m. jongeren en kerk een aantal accenten merkbaar verlegde.

(Wordt voortgezet)

48. F. D'HEEDENE, *Kan. Dr. Alberic Decoene (1881-1958): ruim vier decennia in dienst van het katholiek onderwijs en de christelijke pedagogiek*, in: *Liber Amicorum Victor D'Espalier*, Leuven, 1976, 97-116.

49. *VOT*, III, 1921, 158-164; IV, 1922, 293-298; V, 1923, 145-158; *OJ*, III, nr. 4, mei 1922, 157-170.

50. *De gehoorzaamheidsvorm der Verlossing en de mystieke grond der algemene deugd van gehoorzaamheid*, in *OG*, VII, nr. 3, maart 1921, 97-109; nr. 4, april 1921, 145-152. Zie ook A. DECOENE, *De crisis van het gezagsbeginsel*, in *VOT*, VI, nr. 1, januari 1924, 200-224; IDEM, *De christelijke deugd van gehoorzaamheid*, VI, nr. 3, maart 1924, 328-332; V. LEE-MANS, *Gezag en studentenbeweging hier en elders*, in *Het Vlaamsche Land*, VI, nr. 285, 13 september 1924, 588-589.

51. J. MAHIEU, *Devotie tot de Paus*, in: *OJ*, IV, nr. 7, september 1923.

52. A. DECOENE, *De opvoeding moet natuurlijk zijn*, in: *VOT*, III, nr. 11, november 1921, 60-68.